

Промене антрополошких парадигми у земљама југоисточне Европе – изазови, правци и предлози развоја једне науке.

Поводом зборника:

Changing Paradigms: The State of the Ethnological Sciences in Southeast Europe, Klaus Roth (ed.), Ethnologia Balkanica, Vol. 17, 2014.

Деведесете године XX века су начелно у земљама југоисточне Европе познате као постсоцијалистички, транзицијски период у коме није дошло само до корених политичко-економских промена, већ је процес трансформације захватио и социо-културну супстанцу, покренувши значајне промене на институционалном и културолошком плану. Антропологија је међу првим друштвеним наукама „присигла на место овог дешавања” и помогла разумевању датог процеса уочавањем и анализом нових социо-културних појава, нераздрживо повезаних са измењеним друштвеним, економским и политичким контекстом. Упоредо са овим истраживачким замахом текла је модернизација и трансформација саме ове науке у земљама југоисточне Европе, коју су нативни представници дисциплине спорадично документовали у појединачним радовима.

Стога се може рећи да су парадигматске промене и стање антропологије у југоисточној Европи након социјалистичког периода били очекивана тема заједничког промишљања првенствено нативних антрополога, што потврђује и одржаваће симпозијума о овом питању 2013. године у Бугарској. На тај начин је из једне удаљене временске тачке у односу на почетке деведесетих година прошлог века пружен поглед на дводеценијски развој, као и на домет етнолошких наука¹ у земљама југоисточне Европе, који је свој коначни облик добио у зборнику *Changing Paradigms: The State of the Ethnological Sciences in Southeast Europe*.

Реч је о зборнику подељеном на два главна дела, од којих први чине прикази стања етнолошких наука у појединачним земљама, док је други део осмишљен као детаљни регистар етнолошких институција, удружења и часописа који у њима постоје. Иако се већина аутора фокусира на стање етнолошких наука у својим земљама након социјалистичког периода, неизоставна је била и дубља дијахрона контекстуализација овог питања, тако да се читалац може делимично информисати о целокупном развоју фолклора, етнологије, социјалне и културне антропологије у следећим земљама: Албанији, Босни и Херцеговини, Бугарској, Хрватској, Грчкој, Косову, Македонији, Молдавији, Црној Гори, Румунији, Србији, Словенији и Турској. Тиме такође постаје уочљиво да су промене теоријских парадигми, односно покушаји модернизације старих приступа и методологије, у појединим

¹ Будући да у неким земљама југоисточне Европе још увек не постоји јасан консензус у погледу назива и објекта проучавања дате научне области, појам „етнолошке науке” је у овом зборнику коришћен као генерички концепт који обухвата сродне дисциплине фолклора, етнографије, етнологије, социјалне антропологије и културне антропологије. Стога ће се и у овом тексту надаље користити исти овај појам, иако ауторка прихвата дефиницију антропологије Криса Хана да је то широкообухватна дисциплина која укључује студије фолклора и етнографије.

земљама, попут Србије и Хрватске, почеле да се одвијају и пре те преломне тачке 1989. године, када је званично отпочео период постсоцијализма.

Наиме, свака од наведених земаља, изузев Грчке и Турске, имала је своје специфично социјалистичко и постсоцијалистичко искуство, а ти различити контексти су се гранали од релативно повољних и стабилних услова за развој етнолошких дисциплина, до екстремних политичких притисака који су тај развој усмеравали искључиво у једном, идеолошки пожељном правцу.² Ипак, када је реч о овом научном пољу, једно полазиште је свим овим земљама било заједничко, а то је да су етнологија и фолклористика у њима настале као националне науке, у служби изградње културних темеља на којима ће се подићи нове националне државе југоисточне Европе. Касније одолевање и супротстављање управо овој улози поменутих наука допринело је њиховој модернизацији и успостављању нових парадигми којима су истраживања почела да се воде. Тиме је долазило до постепеног буђења науке, њеног ослобађања од службе националној и идеолошкој сврси, док су истраживања постајала више контекстуализована и синхронијска, за разлику од претходних у којима се пажња махом усмеравала на покушаје успостављања континуитета са старином.

Текстови овог зборника јасно представљају како се у земљама југоисточне Европе одвијао процес редефинисања етнолошких наука, настанак нових идеја, пракси и тематских области истраживања, затим нових теоријских и методолошких оријентација, као и формирање институционалних структура у оквиру којих се развијала јединствена дисциплина. Поред тога, у овим радовима се не занемарују ни отпори ни многобројне противречности које су се јавиле на том не тако глатком путу трансформације. Такве тешкоће потврђују већ поменуто непостојање консензуса у погледу назива и поља проучавања дисциплине³, инкомпатибилност опстајуће старе и надируће нове парадигме, хијерархијски односи између водећих институција и њихови чести међусобни сукоби о различитим важним питањима, недовољна финансијска подршка итд. Све ово је имало директан одраз на начин развоја етнолошких наука у југоисточној Европи, на мањи или већи успех у успостављању нових парадигми, односно на степен отпора или наклонос-

² Грчка и Турска по својој историјској залеђини не спадају у групу постсоцијалистичких земаља, па је очигледно да су у овом зборнику нашле своје место према географском принципу. Ипак, и у овим земљама су се смењивали повољни и мање повољни политички периоди за развој етнолошких дисциплина, што је детаљније представљено у текстовима грчких и турских аутора.

³ Модернизацијски процеси су често покретани на иницијативу која је долазила споља, најчешће путем финансирања, а најјачи утицај су том приликом имале америчке институције. Тако су многи институти и одељења на факултетима почела да мењају своја имена у „социјална антропологија” и „културна антропологија”, иако је садржај њихових пројеката и курикулума остајао ближи ранијим етнографским и фолклорним истраживањима. С једне стране, коришћење појма „антропологија” сигнализирало је раскид са прошлошћу која је углавном асоцирала на романтичарске националне подухвате. Насупрот томе, разлог за преферирање појма „етнологија” у неким круговима лежи у томе што је тај појам имплицирао бављење сопственим социо-културним контекстом (што је махом и била традиција ове науке у земљама југоисточне Европе), за разлику од антропологије која се успоставила као наука о другоме. У одређеним случајевима су стога чињени компромиси и то паралелним коришћењем оба појма, етнологија и антропологија, за означавање једне дисциплине.

ти ка иновацијама. Стога су се неки аутори осетили позваним да дају своје препоруке за унапређење постојећег стања у појединим земљама, у којима су овакве противречности опстале у израженијој мери, а то су, по правилу, оне земље, попут Албаније и Молдавије, у којима су се промене теоријских парадигми одвијале са закашњењем у односу на неке друге земље.

Такве препоруке се уједно могу посматрати и као један од значајних доприноса овог зборника, који се огледа и у другим битним аспектима. На првом месту, текстови у њему пружају свеобухватни приказ разумевања антропологије у земљама југоисточне Европе, као и појединачних историјских и политичких услова који су обликовали ову дисциплину у тим земљама. У том смислу, овај зборник представља и допринос познавању различитих традиција бављења антропологијом у југоисточној Европи, чиме омогућава и полазиште за компаративна промишљања развоја ове дисциплине у датој регији. Различити приступи и стилови које су аутори усвојили како би на најбољи могући начин одговорили свом задатку, читање зборника чине динамичним и интересантним. Тако је у неким случајевима развој дисциплине приказан кроз призму личног искуства постајања антропологом, што је пружио другачији, такорећи интимнији увид у ову проблематику.

На крају, али не мање важно, својим исцрпним регистром етнолошких институција, удружења и часописа у југоисточној Европи, овај зборник омогућава и олакшава успостављање контаката и партнерства међу истраживачима из различитих земаља. Значај овог аспекта потврђују и у њему објављени текстови, чије су анализе показале да је степен отворености једне земље према страним утицајима имао директан ефекат на промену парадигми које су модернизовале и унапредиле антрополошка истраживања. Овај зборник нас стога изнова подсећа на велики значај међународне сарадње, као и размене идеја и мишљења за развој науке каква је антропологија.

Весна Трифуновић